

UKRAIŃSKIE NAZWY TERENOWE
PÓLNOCNO-WSCHODNIEJ LUBELSZCZYZNY
POWSTAŁE W WYNIKU DERYWACJI SUFIKSALNEJ

Marek Olejnik

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Streszczenie. W artykule przedstawiono repertuar formantów, za pomocą których tworzone są mikrotoponimy zapisane w języku ukraińskim na terenie północno-wschodniej Lubelszczyzny. Ogółem zanotowano 26 formantów. Do najbardziej produktywnych należą: *-owe*, *-iw*, *-yna*, np. *Mazuriw*, *Harasymiukiw*, *Bilawszczyzna*, *Gierszyna*, *Hnatowe*, *Śpiwakowe*. Formanty te w analizowanych nazwach pełnią funkcję dzierżawczą i są urabiane od nazw osobowych.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, onomastyka, mikrotoponimia, słowotwórstwo

Celem artykułu jest ukazanie najbardziej produktywnych formantów, za pomocą których urabiane są mikrotoponimy zapisane w języku ukraińskim. Obiektem analizy są nazwy terenowe z obszaru wschodniej Lubelszczyzny (w obrębie powiatu włodawskiego i południowej części powiatu bialskiego).

Jak podaje „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich”, *Włodawski powiat, utworzony w r. 1867 z połowy dawniejszego powiatu radzyńskiego, zajmuje pld.-wschodnią część obszaru guberni siedleckiej. Obszar powiatu wynosi 39,49 mil kw., co do rozległości jest on trzecim z 84 powiatów Królestwa. Tylko maryampolski i sejneński mają większy jeszcze obszar. Graniczy od płu. z powiatem bialskim i radzyńskim...¹*

Interesujący mnie teren od wieków jest etnicznie zróżnicowany. Przyczyniła się do tego wielokrotna zmiana przynależności państwowej tego obszaru. Współczesne stosunki etniczne na terenie wschodniej Lubelszczyzny są konsekwencją powojennych przesiedleń ludności ukraińskiej do Związku Radzieckiego oraz na ziemię północne i zachodnie ówczesnej Polski. Na południu powiatu włodawskiego ludności autochtonicznej pozostało niewiele. Po II wojnie światowej na tym terenie osiedlała się ludność z różnych stron Polski. Aktualnie po ukraińsku rozmawiają przedstawiciele najstarszego pokolenia. Nosiciele gwary ukraińskiej są bilingwalni i swobodnie porozumiewają się w języku polskim.

Powiat włodawski i szerzej – Polesie Lubelskie – jest obszarem płaskim, co powoduje, że w okresie długotrwałych opadów woda pokrywa znaczny areał

¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 13, Warszawa 1880–1902, s. 712.

i teren staje się niedostępny. Ponadto przepuszczalność podłoża jest dosyć mała i różnorodne zagłębienia terenowe zmieniają się w zbiorniki wodne. Stąd na badanym obszarze odnajdziemy dużo zespołów stawów, bagien, torfowisk, co znajduje odbicie w nazewnictwie terenowym. W latach 60. zbudowano gęstą sieć melioracyjną, która w znacznej mierze spowodowała degradację wielu obszarów. Główną rzeką jest Bug, który jest rzeką graniczną, a Włodawka dzieli powiat na część północną i południową. Ograniczony dostęp do wielu obszarów sprzyja zachowaniu rzadkiej roślinności, zespołów wodnych i bagiennych, co znajduje odzwierciedlenie w nazwach łądowych i wodnych.

Do mikrotoponimów zaliczam nazwy obiektów niezamieszkałych: pola, lasy, łąki, wzniesienia itp. W mikrotoponimii istnieje wiele sposobów tworzenia nazw. Bardzo popularnym jest przesunięcie określenia apelatywnego do klasy nazw własnych. W tej grupie nazw często trudno jest odróżnić, co jest apelatywem, a co nazwą własną. Innym sposobem jest wykorzystywanie środków znanych ze słowotwórstwa apelatywnego. Do nich należy derywacja sufiksalna, która okazuje się stosunkowo częstym sposobem urabiania anojkonimów, rzadko natomiast spotyka się mikrotoponimy powstałe w wyniku derywacji wstecznej czy dezintegralnej.

Bazą materiałową tego artykułu są nazwy terenowe zebrane przez autora w wyniku eksploracji terenowej na początku XXI w. W analizowanym materiale wyekscerpowano nazwy, które zostały urobione za pomocą formantów (po formancie podaję mikrotoponim, następnie obiekt, który określa, miejscowość, w której został zapisany, podstawę oraz motywację uzyskaną w terenie).

1. Formanty rzeczownikowe

-yska: *Chomotyska* – łąki i bagna, Zaświatycze; od ap. *chom|ut*; <obiekt przypominający kształtem chomąto>; **-yszcze:** *Hlynyszcze* – pastwisko; Macoszyn Duży; od ap. ukr. *hlyna*; <pastwisko o glinianym podłożu>, *Potyszcze* – pastwisko; wieś Przymiarki; n. urobiona od rzecz. *pot*; <pastwisko niżej położone, podmokłe>; **-ycia:** *Lysycia* – lasy; Lubień; od ap. ukr. *lysyj* (pol. *łyśy*); <miejsce pierwotnie odsłonięte, niezalesione>; **-yk:** *Kraśnyk* – las; Horostyta; od ap. *krasa* (pol. *piękno, uroda*); <piękny, okazały las>, *Rybnyk* – łąka; Krzywowierzba; n. urobiona od przym. *rybny* <osuszona łąka, wcześniej staw>; **-nyk:** *Hrabnyk* – pole; Zbereże; od ap. *hrab*; <w przeszłości obszar, na którym rosły drzewa z gatunku *grab*>, *Lyszczynnyk* – las; Krzywowierzba; <las, w którym rosły leszczyny>; **-ok:** *Weresok* – pole i łąka; Stulno; od ukr. *w'eres* <teren porośnięty wrzosem>, *Wyżarok* – pola; na pld. od Janówki (gm. Hanna); od *wyżar* <miejsce na gruncie bagnistym lub torfowym wypalone przez pożar, na tym miejscu w okresie deszczowym zbiera się woda>; **-eczka:** *Sydieczka* – łąka; na pld. od Starego Brusa od czas. ukr. *sydity* (pol. *siedzieć*); <podmokła łąka, na której podczas sianokosów, w niektórych miejscach woda sięgała do pasa>; **-ec:** *Bahonec* – łąka; podmokła; Wołoskowola; od ukr. gw. *bah'on* (pol. *bagno*),

Kozarec – las; Horostyty; od ukr. ap. *kozar* (pol. *kozarz*); *Kozynec* – las; na pld. od Zaświatycze; od przym. ukr. *kozyn* (pol. *kozi*); <las, w którym żerowały sarny (kozy)>; *Rukawec* – łąka; Bytyń; od ap. *rukaw* (pol. *rękaw*); **-acz**: *Czerewacz* – łąki; Lubień od gw. *czerewo*; ‘brzuch’².

Nazwy prefiksalnie-sufiksalne (pochodzące od wyrażen przyimkowych):

z pref. **meży-** i form. **-’e**: *Meżydoroże* – pole; Horostyta; podstawą jest rzecz. ukr. *doroħa* <pole położone między drogami>; z pref. **pod-** i form. **-ynie**: *Poddubynie* – las, Kaplonosy; od rzecz. ukr. *dub* (pol. *dąb*) <aktualnie las, w przeszłości pole położone w sąsiedztwie dębów>; z pref. **za-** i form.: **-’e**; *Zabrydie* – las i pole; Zbereże <las i pole znajdujące się za brodem>; *Zahorodie* – łąka i pole; Horostyta i Kaplonosy; podstawą jest rzecz. ukr. *horod* (pol. ogród); <łąka położona za ogrodami>; *Zahumienie* – pola; Janówka; od rzecz. *humno*; <pole położone za gumnem (za budynkami gospodarczymi)>; *Zalucze* – las; Korolówka; od ap. ukr. *łuka* (pol. łąka); <las położony za łąką>.

Nazwy utworzone za pomocą prefiksów:

meży-: *Meżyhory* – las; Stary Brus; n. urobiona od rzecz. ukr. *hora* <pole położone między wzniesieniami>; **pod-**: *Podgórk* – pola; Hola; <pola położone u podnóża wzgórza>; **za-**: *Zabołoto* – pola; Janówka; <pola położone za bagnem, które po melioracji wyschło>; *Zaduby* – pole; Stulno; w l. mn. ukr. *duby* (pol. dąb); <pole położone za dębami>; *Zaruka* – pole; od rzecz. *ruk|a*.

Oddzielną grupę stanowią mikrotoponimy, których podstawą są antroponimy – przede wszystkim nazwiska. Anojkonimy są urabiane za pomocą następujących formantów: **-iw**: *Harasymiukiw* – pole; Przymiarki; od n. os. *Hā ras’ymiuk*; <własność gospodarza o nazwisku *Haras’ymiuk*>; *Mazuriw* – pole; Przymiarki; od n. os. *Mazur*; <pole, którego właścicielem jest gospodarz o nazwisku *Mazur*>; **-yna**: *Bilawszczyna* – pole; Stary Brus; <pole, którego właścicielem był gospodarz o nazwisku *Bielawski*, gw. *Bilawski*>; *Gierszyna* – pole; Krasówka; od n. os. *Gi’ersz* <własność gospodarza o nazwisku *Gi’ersz*>; *Misiuryna* – pola; Stary Brus; od n. os. *Misiura*; <pola, których właścicielem był gospodarz o nazwisku *Misiura*>.

Wiele nazw urabianych jest od nazw zawodowych: **-szczyna**: *Dichtiarszczyna* – pole; Macoszyn Duży; od ap. *dichti|ar*; ‘pracownik wyrabiający dziegieć’; <pole należące do *dichtiara*>; **-owszczyna**: *Diakowszczyna* – pole; Hola; pochodzi od rzecz. *diak*; ‘psalmista w cerkwi, sługa cerkiewny’³. Za pomocą formantów **-ów** urobiono nazwę: *Popów* – pole; Horostyta; <pole, które należało do *popa*>; **-iwka**: *Kuchariwka* – pola; na pfn. wsch. od Janówki (gm. Hanna); od ap. ukr. *kuchar* (pol. *kucharz*); <pole przekazane przez dziedzica kucharzowi, pole kucharza>; *Popivka* – pole; Hola; <pola należące do *popa*>; **-ówka**: *Popówka* (× 3) – pole; Wola Uhruska; <pole w przeszłości należące do *popa*>.

² Zob. M. Łesiów, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972, s. 115.

³ *Ibidem*, s. 26.

Wyekscerpowano jeden mikrotoponim, którego podstawą jest określenie (pejoratywne) osób narodowości ukraińskiej, z form. **-owszczyzna**: *Chacholowszczyzna* – pola; Hola; od ap. *chachol* <pejoratywne określenie mieszkańca narodowości ukraińskiej>; <pola Ukraińców, którzy zostali wysiedleni po II wojnie światowej>.

2. Formanty przymiotnikowe

W tej grupie nazw najczęściej spotykane są mikrotoponimy urobione od nazwisk:

-owe: *Czechowe* – pole; Kaplonosy; n. urobiona od n. os. *Czech*; <własność gospodarza o nazwisku *Czech*>, *Czejhusowe* – pole; Lubień; od n. os. *Czejhus* <własność gospodarza o przezwisku *Czejhus*>, *Hnatowe* – pole; Wiryki <własność gospodarza o imieniu *Hnat*>, *Kopijowe* – pole; Lubień; pochodzi od przezwiska *Kopij*; <własność gospodarza o przezwisku *Kopij*>, *Koszelukowe* – pole; Lubień; od n. os. *Koszeluk*; <własność gospodarza o nazwisku *Koszeluk*>, *Łobkowe* – pole; Wiryki; od przezwiska *Łobko*; <własność gospodarza o przezwisku *Łobko*>, *Łuczukowe* – pole; Lubień; od n. os. *Łuczuk*; <pole, którego właścicielem jest gospodarz o nazwisku *Łuczuk*>, *Romaniukowe* – pole; Przymiarki; od n. os. *Romaniuk*; <właścicielem pola jest gospodarz o nazwisku *Romaniuk*>, *Sidorowe* – pole; Lubień; od n. os. *Sidor*; <własność gospodarza o nazwisku *Sidor*>, *Szpylmanowe* – pole; Lubień; od n. os. *Szpylman*; <pole należące do gospodarza o nazwisku *Szpylman*>, *Szusterowe* – pole; Lubień; od n. os. *Szuster*; <pole, które jest własnością gospodarza o nazwisku *Szuster*>, *Śpiwakowe* – pole; Lubień; od n. os. *Śpiwak* (gw. *Śpivak*); <pole, którego właścicielem jest gospodarz o nazwisku *Śpiwak*>, *Trociukowe* – pole; Lubień; od n. os. *Trociuk*; <własność gospodarza o nazwisku *Trociuk*>, *Wołosowe* – pole; Lubień; od n. os. *Wołos*; <pole, którego właścicielem jest gospodarz o nazwisku *Wołos*>; **-owa**: *Mazurowa* – las; Nowy Brus; <las, wcześniej łąka należąca do gospodarza o nazwisku *Mazur*>.

Jedna nazwa została urobiona od imienia: **-yne**: *Kaszczyne* – pole; Wiryki; od n. os. *Kaśka* (gw. *Kaszka*); <własność gospodyni o imieniu *Kaśka*>.

Rzadko od określeń apelatywnych: **-yne**: *Babyne* – łąki; na pñ. od Janówki (gm. Hanna); od ap. *baba*; <łąki, których właścicielką była kobieta>, **-yska**: *Maczulyska* (× 2) – pole; Kaplonosy; od ap. *macz'ulo*; 'rów z wodą do moczenia konopi'⁴; **-yna**: *Smolyna* – las; Horostyta; od ap. *smoła*; <las, w którym wyrabiano smołę>, *Spilnyna* – pole; Krasówka; od przym. *spilne* (pol. *wspólne*); <pole, w przeszłości pastwisko należące do gospodarzy wsi Krasówka>, *Zduszyna* – pole; Macoszyn Duży; od ap. *zduchy*; <miejsce, gdzie składowano padłe zwierzęta>; **-yny**: *Czterwertyny* – łąki; Holeszów; od ap. *czetwert* (pol. *ćwierć*);

⁴ *Ibidem*, s. 21.

‘czwarta część morgi’⁵; **-ytnyk**: *Zabytnyk* – las; Horostyta; od czas. ukr. *zabyty* (pol. zabić); <w czasie II wojny światowej wykonano tam egzekucję>.

Materiał poddany analizie cechuje się bogatym repertuarem formantów, w sumie jest ich 26, jednak dużą produktywność wykazują nieliczne. Do najczęstszych należą: *-owe*, *-iw*, *-yna*. Wymienione w analizowanych nazwach pełnią funkcję dzierżawczą, anojkonimy tego typu są urabiane od nazw osobowych. Pozostałe formanty pełniące tę funkcję to: *-owa*, *-yne*. Do nielicznych należą formanty tworzące mikrotoponimy od nomina agentis (również cerkiewnych, np. *pop*, *diak*): *-szczyna*, *-owszczyna*, *-iwka*, ostatni używany wymiennie z typowo polskim formantem *-ówka*. Pozostałe formanty tworzą nazwy topograficzne, należą do nich: *-yska*, *-yszcz*, *-ycia*, *-yk*, *-nyk*, *-ok*, *-eczka*, *-ec*, *-acz*. Do typowych form występujących na badanym terenie należą twory prefiksально-sufiksalne, np. *Meżydoroże*, *Zahorodie*. Należy odnotować, że w ostatnich latach wielu badaczy tego typu nazwy zalicza do derywatów paradygmatycznych⁶.

Nazwy derywowane sufiksalnie nie stanowią dużej grupy wśród mikrotoponimów wschodniej Lubelszczyzny. Można to tłumaczyć tym, iż kreatorzy nazw wolą posługiwać się gotowymi, przeniesionymi, bądź to z warstwy apelatywnej, bądź proprialne. Jest to charakterystyczne dla mikrotoponimii i badany obszar nie jest odosobniony.

LITERATURA

Łesiów M., *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972.

Myszka A., *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Rzeszów 2006.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1–15, Warszawa 1880–1902.

UKRAINIAN MICROTOPYMS ON AREA OF NORTH-EAST LUBLIN REGION CREATED BY SUFFIXAL DERIVATION

Summary. In the article there is presented repertoire of formants of which microtoponyms written in Ukrainian language on area of north-east Lublin Region are created. In total 26 formants have been noticed. The most productive formants are: *-owe*, *-iw*, *-yna*, eg: *Mazuriw*, *Harasymiukiw*, *Bilawszczyna*, *Gierszyna*, *Hnatowe*, *Śpiwakowe*. Above formants have a possessive function in the analyzed names and are created of topical names.

Key words: linguistics, onomastics, microtoponymy, word formation

⁵ *Ibidem*, s. 25.

⁶ Por. A. Myszka, *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Rzeszów 2006.